

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE KUZEY KIBRIS TÜRK
CUMHURİYETİ ARASINDAKİ ADLİ YARDIMLAŞMA,
TANIMA VE TENFİZ, SUÇLULARIN GERİ VERİLMESİ VE
HÜKÜMLÜLERİN NAKLİ SÖZLEŞMESİNDE MAHKEME
İLAMLARININ TANINMASI VE TENFİZİ*

Prof. Dr. ERGİN NOMER**

I. Mahkeme Kararlarının Tanınma ve Tenfizi

Adlî kararların tanınması ve tenfizi konusu, Sözleşmenin (RG. 13 Şubat 1989-20079), “Hukukî ve Ticarî Konularda Adlî Kararların Tanınması ve Yerine Getirilmesi” başlığını taşıyan II. Kısımında üç maddede yer almıştır. II. Kısımın I. Bölümü ‘*tanıma*’ (m.13), II. Bölümü ‘*tenfiz*’ (m.14, m.15) konusunu düzenlemiştir.

1. ‘*Hukukî ve ticarî konularda*’ verilmiş kararların tanıma ve tenfize konu teşkil edebileceği, karşılıklı tanıma ve tenfizi düzenleyen hükümlerin yer aldığı II. Kısımın I. Bölümünde ve ayrıca tenfizi düzenleyen 14. madde metnindeki ifadeden anlaşılmaktadır. Buna mukabil ‘*tanıma*’ konusunu düzenleyen 13. madde sadece *nihaî nitelikteki* kararlardan söz etmektedir. Ancak, Sayın Doç. Dr. Turgut Turhan’ın ilgili tebliğinde belirttiği üzere, hem Sözleşmenin genel başlığı hem de II. Kısımın başlığı ‘*hukukî ve ticarî konulardaki kararlardan*’ söz ettiğine ve tenfizi düzenleyen 14. maddede de bu tabir açıkça ifade edildiğine göre, *tanıma ve tenfize konu olabilecek kararların* sadece ‘*hukukî ve ticarî konularda*’ verilmiş bulunan kararlar olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

---

* 20-21 Mayıs 1999 tarihinde, Doğu Akdeniz Üniversitesi tarafından düzenlenen ‘Türkiye Cumhuriyeti-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti İkinci Mukayeseli Hukuk Sempozyumu’nda verilen Tebliğ.

** İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

2. Türkiye'nin çeşitli devletlerle yapmış olduğu ve tanıma ve tenfiz konusunu da düzenleyen milletlerarası ikili sözleşmelerde, genellikle 'hukukî ve ticarî konular' tabiri kullanılmaktadır. Bu tabir, Avrupa devletleri arasında yapılmış bulunan, ilgili milletlerarası ikili sözleşmelerde de genellikle aynen yer almaktadır. Buna mukabil Türk hukukunda tanıma ve tenfiz konusu olarak '*hukuk davalarına ilişkin olarak verilmiş*' ilâm veya kararlardan söz edilmektedir (MÖHUK m.34, m.42). Bu bakımdan 'hukukî ve ticarî konular' ile ne gibi kararların ifade edildiğini, milletlerarası hukuk alanında aramak ve bulmak gerekir. Ancak mukayeseli bir inceleme gösterir ki, hukukî ve ticarî konular, *özel hukuk ilişkilerinden* doğan uyuşmazlıklarda verilen kararları ifade etmektedir. Hukuk davalarına ilişkin olarak verilmiş kararlar ifadesi de, daha farklı bir anlam taşımamaktadır. Bu bakımdan, 'hukukî ve ticarî konular' kavramını, '*özel hukuk ilişkilerinden doğan uyuşmazlıklar*' olarak anlaşılması gerektiğini ve bu gibi uyuşmazlıkları çözen kararların, tanınma ve tenfize konusu olabileceğini, söyleyebiliriz. Kamu hukukuna ilişkin kararların, özellikle caza kararlarının ve – özel hukuka ilişkin olsalar dahi – *tedbir* niteliğindeki kararların tanınma ve tenfizi, Sözleşme hükümlerinin uygulama alanı dışında tutulmuştur.
3. Tanınma ve tenfiz edilebilecek kararlar, sadece '*mahkeme*' kararlarıdır. Verildiği devletin hukukuna göre '*mahkeme*' niteliğine sahip olmayan makamların vermiş oldukları kararlar, niteliği ne olursa olsun, tanınma ve tenfize ehil kararlardan sayılamazlar. Gerek tanımayı düzenleyen 13. maddede gerekse tenfizi düzenleyen 14. maddede açık ve kesin olarak tanınma ve tenfiz edilebilecek kararların '*mahkeme kararları*' olduğu belirtilmiştir.
4. Özetle, *özel hukuk ilişkilerinden doğan uyuşmazlıkları karara bağlayan mahkeme kararları* Sözleşme anlamında *tanınma ve tenfize ehil kararlardır*. Sözleşmede belirlenen şartları taşıyan veya yerine getiren bu tip mahkeme kararları, tanınma ve tenfiz edilebilme imkânına sahiptirler.

II. Tanıma ve Tenfiz Şartları

Sözleşme, mahkeme kararlarının karşılıklı olarak tanınma ve tenfizini, tanıma ve tenfizin niteliğine uygun şekilde, farklı bir düzenlemeye tâbi tutmuştur. Bu sebeple, özellikle tanıma ve tenfiz şartları bakımından ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir.

A. Tanıma

1. Tanıma, Sözleşmenin 13/a maddesinde, mahkeme kararlarının 'kesin delil' veya 'kesin hüküm' olarak kabul edilmesi olarak tarif edilmiştir. Bu tarif, Türk iç hukukunda, yabancı kararların tanınmasını düzenleyen Kanunun (MÖHUK m. 42 I, C.1) tarifinden farklı değildir. Özellikle 'kesin hüküm' gücünden söz edildiği için, tanınmaya ehil kararların 'nihaî' nitelikte, yani *yargılamaya son veren ve hâkimin davadan elini çekmesi sonucunu doğuran* kararlardan olması gerekir. Sözleşme de bunu, mahkeme kararlarının tanınması için kesin bir şart olarak dile getirmiştir. İhtilafsız yargı kararlarının tanınması da aynı hükme tâbi tutulmuştur (m.13/c). Şu halde, ister ihtilafli ister ihtilafsız yargı usulünde verilmiş olsun, tanıma ya konu olan kararlar, *cebrî icraya yol açmayan, nihaî nitelikteki tekmlil adlî kararlardır*.
2. Aynı zamanda cebrî icrayı da gerektiren bir mahkeme kararı söz konusu ise, bu kararın tanınması istenemez, ancak tenfizi talep edilebilir (m.13/e). Ve Sözleşmenin tenfiz kuralları (m.14, m.15) uygulanır.
3. Mahkeme kararının kesin delil veya kesin hüküm gücünün kabul edilebilmesi, talepte bulunulan devlette, bu karar hakkında bir '*tanıma kararı*' verilmesine bağlıdır (m.13/a). Sözleşme, tanıma kararının verilmesinde, kararın tenfizinden farklı olarak, özel şartlar öngörmemiştir. Diğer bir söyleyişle, tanıma için esasa ilişkin her hangi bir şart aranmamaktadır. Halbuki, Türk iç hukukunda, tenfiz için gerekli şartların tanıma için de yerine gelmiş olması aranmaktadır (MÖHUK m.42 I, C.2). Türk iç hukukunda tanıma için aranan şartlar (MÖHUK m.38/b,c,d):

- a. Kararın Türk mahkemelerinin *münhasır* yetkisine girmeyen bir konuda verilmiş olması,
- b. Kararda yer alan nihaî hükmün *kamu düzenine* açıkça aykırı bulunmaması ve,
- c. Davalı tarafın *savunma hakkına* ilişkin usulî işlemlere uyulmuş olmasıdır.

Sözleşme, tanımayı düzenleyen 13. maddesinde, bu ve buna benzer şartlardan söz etmeksizin, doğrudan doğruya bir 'tanıma kararı' verileceğini söylemektedir. Bu düzenleme şekliyle, Sözleşme 'tanıma' kararının verilmesini, tanınması istenen kararın *esası* bakımından çok kolaylaştırmıştır. Kabul etmek gerekir ki, hiç bir devlet, diğer bir devletin mahkeme kararlarının, hiç bir usulî işleme tâbi olmaksızın, kendi ülkesinde hukukî sonuçlar meydana getirmesine izin veremez. Sözleşme, esasa ilişkin bir şart aramaksızın, sadece bir 'tanıma kararı' ile Kuzey Kıbrıs Devletinin mahkeme kararlarının Türkiye'de de hukukî etkiye sahip olacağını kabul etmekle, azamî kolaylığı göstermiş olmaktadır. Burada 'tanıma', sadece mahkeme kararlarının karşılıklı olarak yenilik doğurucu etkisini onaylayan bir karar niteliğine sahiptir. Şüphesiz bu kolaylık, Türk mahkeme kararları için de geçerlidir.

1° Gözden kaçırmamak gerekir ki, bir mahkeme kararının taşıdığı hüküm itibariyle kamu düzenine aykırılık teşkil etmesi hâlinde, tanıma hâkimi bunu re'sen (kendiliğinden) dikkate almak zorundadır. Savunma hakkının ihlâli de kamu düzenine açık bir aykırılık teşkil eder. Bu da, hâkimin re'sen dikkate alacağı bir husustur. Ancak bu hususun genellikle davalı tarafın iddia ve ispatı ile ortaya çıkabileceği de bir gerçektir. Bu çerçevede, Sözleşmenin tanıma konusunda getirdiği düzenlemenin, kamu düzenini ihlâl edebilecek kararların tanınmasına imkân verdiği söylenemez.

2° Diğer yandan, Türkiye'deki taşınmazların aynına ilişkin hukukî bir etki hasıl edebilecek mahkeme kararlarının da tanınması söz konusu değildir. Çünkü bu nev'i bir karar, icrayı gerektirir. İcrayı gerektiren bir karar ise, tenfiz hükümlerine tâbi olur. Sözleşme, Türk mahkemelerinin münhasır yetkisini, taşınmazlara ilişkin kararların tenfizinde engelleyici bir şart olarak kabul etmiş (m.14/a) bulunmaktadır.

3° Görülüyor ki, tanıma kararı, Sözleşmede esasa ilişkin bir şarta tâbi tutulmamış olmakla beraber, Türk iç hukukunda tanıma için belirlenen esasa ilişkin şartlar, en azından teorik olarak, bertaraf edilmiş olmamaktadır. Ancak Sözleşmedeki düzenlemeye göre, *muhtemelen* davalı tarafın bu şartlara ilişkin konularda dikkatini çekmesi (itiraz ve ispat etmesi) halinde, hâkim bir incelemeye girişecektir. Aksi halde tanıma hâkiminden bu şartlara ilişkin bir inceleme beklenmemektedir.

4. *Tanınan bir mahkeme kararının hukukî etkilerine gelince;*
  - (1) Kesin delil veya kesin hüküm gücü kabul edilmiş olur (m.13/a).
  - (2) Bir idarî işlemin yapılmasını temin eder (m.13/c, C.2).
  - (3) Kişilerin hâl ve ehliyetlerine, yani kişi hallerine ilişkin kararlar, ilgili devletteki şahsî hal sicillerinde, aile kütüklerine gerekli şerh ve tescillerin yapılmasında esas alınır (m.13/b).
5. Tanıma kararının verilmesinde *usûl*, tanınma devletinin hukukunda geçerli olan usûl hükümlerine tâbidir (m.13/d). ‘Yetkili mahkeme’, ‘kendi hukukunun usûl hükümlerine’ tâbi olarak ‘tanıma kararı’ verir. Sözleşmede tanıma usulüne ilişkin *özel hükümler* olmadığına göre, bu durumda, mahkeme kararının tanınması, *tenfiz* usulünü düzenlemiş olan 2675 sayılı devletler özel hukuku kanunu hükümlerine (MÖHUK m.35, 36, 37, 39, 40, 41) göre yapılacaktır.
6. Sözleşme hükümleri, âkit devletler mahkemesi tarafından verilmiş bir kararın, bu kararın niteliği ne olursa olsun, diğer âkit devlette *doğrudan doğruya* uygulanabilmesine müsaade etmemektedir. Bunu normal karşılamak gerekir. Hiç bir devlet, diğer bir devlet mahkemesinde verilmiş bir kararın kendi ülkesinde, kendi mahkemesinden verilmiş gibi uygulanabilmesini kabul etmez. İkili milletlerarası sözleşmelerin hiç birinde böyle bir imkân tanınmamıştır. Diğer bir devletin mahkeme kararlarının tanınmasında veya tenfizinde, kendi yetkili makamının bir tanıma veya icra kararı vermesi usulü, milletlerarası hukukta kullanılan ve kabul edilen bir esastır.
7. *Misal:* Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinden, boşanma ile birlikte, çocukların velâyetine ve nafakaya ilişkin hükümler ihtiva eden bir ilâmın Türkiye’de geçerliliği söz konusu olduğunda:

(1) Sadece boşanma hükmünün kabul edilmesi isteniyor ise, sadece bu boşanma hükmüne ait olmak üzere söz konusu ilâmın 'tanınması', yetkili mahkemeden talep edilecektir. Yetkili mahkeme, kararın bir *mahkeme* tarafından verilmiş olduğunu ve *nihaî nitelikte* olduğunu belirleyince, *tanıma kararı* verecektir. Bu noktada, kararın bir Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti mahkemesine ait olduğuna ve nihaî bir karar teşkil ettiğine dair, karar üzerinde veya ekte yer alan bir şerhe, Türkiye Cumhuriyeti Temsilciliği tarafından yapılan tasdik (onay), tanınması istenen kararın *nihaî nitelikte bir mahkeme kararı* olduğunu göstermesi bakımından yeterlidir. Bu tanıma kararı üzerine, ilgilinin Türkiye'de varsa nüfus kütüğüne, nüfus memurluğunca, gerekli kayıtlar işlenecektir.

(2) Boşanma hükmü yanında, velâyete veya nafakaya ilişkin olarak verilmiş hükmün de icrası talep ediliyorsa, yetkili mahkemeden söz konusu ilâmın tanınması değil, fakat tenfizi (yerine getirilmesi) talep edilecektir. Bu talep karşısında, yetkili mahkeme bu sefer Sözleşmenin 15. maddesinde belirtilen usul içerisinde, 14. maddede sayılan tenfiz şartlarının mevcudiyeti tesbit etmek suretiyle tenfiz (yerine getirilme/exequatur) kararı verecektir. Bu karar verildiğinde, ilâm, sanki bir Türk mahkemesinden verilmiş gibi icra edilebilecektir.

B. Tenfiz (Yerine Getirme)

1. Sözleşme tenfiz şartlarını 14. maddede belirlemiştir. Bu şartlar, özellik taşımaz. Genel olarak hukuk sistemlerinde yabancı mahkeme kararlarının icrası için aranan şartlar bu maddede (a ilâ f bendleri olarak) sayılmıştır. Bu şartları taşıyan bir mahkeme kararının yerine getirilmesi (icrası) için, bir tenfiz (exequatur) kararı alınması gerekmektedir. Yetkili mahkemenin tenfiz şartlarının bulunduğunu tesbit etmesi, tenfiz kararının verilmesi için yeterli olur (m.15/b).
2. Tenfiz kararının verilmesinde, tenfiz mahkemesinin tenfize ilişkin usul hükümleri uygulanır (m.15/a). Hakkında tenfiz kararı verilen, mahkeme kararı Türk mahkemesinden verilmiş ve kesinleşmiş bir mahkeme kararı gibi icra edilebilme ehliyetine sahip olur. Tenfiz

mahkemesi, gerekli gördüğü takdirde, gerekli *ilân ve diğer tedbirleri* de almaya yetkilidir (m.15/c). Kararın icrası için gerekli tedbirlerin alınmasında tenfiz hakimine verilen bu yetki, iç hukuktaki tenfiz hükümlerinde tenfiz hâkimine tanınmamış bir yetki olup, uygulama bakımından olumlu bir düzenlemedir.

III. Değerlendirme

Adlî kararların tanınma ve tenfizine ilişkin Sözleşme hükümlerinin, – sadece – *iki bağımsız Devlet* arasında yapılmış milletlerarası bir sözleşmenin hükümleri olarak ele alınması ve öylece değerlendirilmesi gerekir.

1. Sözleşme hükümleri, mahkeme kararlarının karşılıklı olarak *doğrudan uygulanma* imkânını kabul etmemiştir. Bu devletlerin birbirinden bağımsız adalet ve icra makamlarına sahip olmasının tabii bir gereğidir. Bununla beraber, Sözleşme’de mahkeme kararlarının karşılıklı olarak ‘*tanınması*’, azamî ölçüde kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. Tanımaya karar verecek olan hâkim için, işlem çok basittir. Kendi diplomatik temsilciliği tarafından, nihaî nitelikte bir mahkeme kararı olduğu onaylanmış, Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti mahkemesi kararı hakkında, tanıma hâkiminin yapacağı işlem, bir ‘*tanıma kararı*’ vermek olmalıdır. Ancak kabul etmek gerekir ki, neticede bir *dava* söz konusudur. Bu davanın tâbi olduğu usul hükümleri mevcuttur. Her davada olduğu gibi, bu usul hükümlerinin yerine gelmesi zaman ve zahmet gerektirebilir. Özellikle, tanıma talebinde de, karşı tarafa *tebligat* yapılması mecburiyeti, davalının itiraz etmesi hâlinde, kararın kamu düzenini veya savunma haklarını ihlâl yönünden *incelenmesi gereği*, tanıma kararının verilmesini geciktirecektir. Ayrıca, uygulamada, avukatlar yanında, özellikle hâkimlerin milletlerarası sözleşmelerle ilgili *bilgi ve uygulama hataları* da bu gecikmeyi artıran unsurlar olmaktadır. Bütün bunlar sözleşmeye değil, mevcut hukuk sistemine ve hukuku uygulayanlara ilişkin tenkit noktalarıdır.

2. Kararların gerekçeli veya *gerekçesiz* olması, ilke olarak tanıma kararının verilmesinde rol oynamamalıdır. Mahkeme kararının,

önemli olan *hüküm fıkrasıdır*. Bu hükmü taşıyan, onaylı resmî belgenin tanınma kararı için yeterli olacağını zannediyorum. Kamu düzenine aykırılık, zaten hüküm fıkrasının içeriği bakımından etkili olabilir. Gerçi, tenfiz talebinde yabancı mahkeme ilâmının, verildiği ülke makamlarınca usulen onanmış aslı talep edilmektedir (MÖHUK m. 37/a). Ancak mahkeme kararlarının tanınmasında, özellikle yenilik doğurucu etkinin önemi esas olduğu dikkate alınır, bu etkiyi hasıl eden onaylanmış hüküm fıkrasının ibrazının yeterli olduğu sonucuna varılabilir. Buna mukabil, davalı tarafın savunma hakkının ihlâl edildiğine dair itirazı olursa, kararın tam metni, yani gerekçesi önem taşıyacaktır. Bu takdirde mahkeme kararının tam metninin ibrazı gerekir.

3. Sözleşme'nin karşılıklı olarak tanımayı düzenleyen hükümleri *çifte vatandaşlık* konusunu dikkate almamıştır. Zaten kararların karşılıklı olarak tanınma ve tenfizini düzenleyen bir sözleşmeden de bu beklenmez. Nüfus kütüklerine ilişkin konular 1587 sayılı Nüfus Kanunu tarafından düzenlenmiştir. Doğum, ölüm, *evlenme*, *boşanma*, yer değiştirme, evlâd edinme, tanıma, kayıt ve nesep tashihleri gibi nüfus olaylarının yazılması ve aile kütüklerine işlenmesi bu Kanun hükümlerine göre yapılır. Nüfus kütüklerinde, Türk vatandaşının diğer bir devlet vatandaşlığına da sahip bulunduğuna dair bir kayda yer verilmemiştir. Bu, özellikle çifte vatandaşlığın çok arttığı ve Türk vatandaşlık hukukunun da buna izin verdiği günümüzde hiç şüphe yok ki bir eksikliklerdir. Nüfus kayıtlarındaki bu eksiklik, çifte vatandaşlığa sahip Türklerin çifte evlilik yapabilmelerini mümkün kılabilir. Burada yapılacak tek şey, nüfus kütüklerine, kişinin sahip olduğu ikinci yabancı vatandaşlığın da kaydedilmesini temin etmektir (Nüfus Kanunu Ek Madde 4, 'Türkiye'de nüfus kaydı tutulan yabancılardan' söz etmektedir.) Böylece evlenmek isteyen çifte vatandaşlığa sahip kişi için, vatandaşlığına sahip olduğu her iki devletin resmî makamlarından verilmiş *evlenme ehliyet (bekârlık) belgeleri* getirmeleri istenerek, çifte evliliğin önlenmesi imkân dahiline girer. Benzer sistemin her iki ülke hukukunda da gerçekleştirilmesi ile çifte evlilik önlenmiş olur.
4. Mahkeme kararlarının *tenfizi* bakımından getirdiği hükümler, Türk iç hukukundaki hükümlerden farklı nitelikte değildir. Yani mahkeme

kararlarının karşılıklı olarak tenfizinde, tenfiz usulü bakımından bir kolaylık getirildiği söylenemez. Ancak iki devlet arasında mahkeme kararlarının karşılıklı olarak tenfizini düzenleyen bir sözleşmenin yapılmış olması, iç hukukta tenfiz için aranan ‘*mütekabiliyet şartını*’ (MÖHUK m.38/a) gerçekleştirmiş olmaktadır. Ayrıca, *uygulanmış olan hukuku* bir tenfiz şartı olarak değerlendirmeye sebep olan şart (MÖHUK m.38/e) da, Sözleşmede bertaraf edilmiştir. Sadece bu dahi önemli bir kolaylaştırma teşkil eder. Bunun yanında, tenfiz mahkemesinin, gerekli gördüğünde, gerekli ‘tedbirleri’ alabilmesi de mahkeme kararlarının yerine getirilmesi yönünden önem taşıyan bir yetkidir. Bunun yanında, bir ülkenin icra makamlarını, diğer bir devlet mahkemesinin kararlarını yerine getirmek üzere, harekete geçirmek için bir ‘*tenfiz (exequatur)*’ kararının gerekliliği üzerinde bir tartışma yapılamaz. Diğer yandan, âkit devlet mahkemesi kararının, tanıma devletinin münhasır yetkisine giren bir hususta verilmemiş olmasını arayan bir şartı da tabii görmek gerekir. Kaldı ki bu şartın önemi de mübalağa edilmemelidir. Bugün Türk hukukunda, tenfizi engelleyen ‘münhasır yetkinin’, hemen hemen sadece ‘taşınmazların aynına ilişkin uyuşmazlıklar’ için mevcut olduğu kabul edilmektedir. Diğer yandan, davalı tarafın savunma hakkını engelleyecek şekilde usul hükümlerine uyulmaması veya kararın kamu düzenine açıkça aykırı olması halinde böyle bir kararın tenfizinin engellenmesinden daha hukukî ve mantıkî bir şey olamaz. Tenfiz için aranan bu şartların, mahkeme kararlarının tenfizini güçleştiren veya imkânsız hâle getiren şartlar olarak değerlendirilmesi doğru olmadığı gibi mümkün de değildir.

5. Bütün bu söylediklerimiz, gerek tanımada, gerekse tenfizde Sözleşme hükümlerinin *azamî ölçüde gerekli kolaylığı* sağlayan hükümler olduğunu göstermektedir. Buna rağmen, Sözleşme hükümlerinin uygulanmasında, bir takım güçlüklerle ve mahzurlarla karşılaşılıyor ise bunun sebebini Sözleşmede değil, fakat âkit devletlerin iç hukuklarındaki düzenlemelerinde ve hukuku uygulamak ve uygulatmak durumunda olanların bilgi ve tecrübe noksanlığında aramak gerekir. Bir Sözleşmenin yapılmasında temel gaye, düzenlediği konularda, iç hukukun hükümlerine oranla daha uygun bir hukukî rejim tesis etmektir. Sözleşme hükümlerinin yorumlanmasın-

da ve uygulamasında da bu gaye istikametinde hareket edilmesi, zorlaştırmaktansa kolaylaştırılması gerekir. Bu da, kanunları yorumlayanlara ve hukuku uygulayanlara düşen bir görevdir.